

فصلنامه علمی و پژوهشی «بررسی‌های حسابداری»

سال سوم، شماره ۹، پاییز ۱۳۷۳

ص ص ۷۹-۳۳

اثر بخشی تائیدیه‌های حسابهای دریافتی در حسابرسی

محسن سلطانی

مقدمه

استفاده‌کنندگان صورتهای مالی هنگامی می‌توانند در تصمیم‌گیریهای خود بر این صورتهای اتکاء کنند که اطمینان منطقی از «صحت» و «قابلیت اعتماد» آنها کسب نمایند. برای کسب این اطمینان حرفه حسابرسی مستقل بوجود آمده است. حسابرسی مستقل یعنی اعتبار دادن به صورتهای مالی که توسط مدیریت واحد تجاری تهیه گردیده است و دارای دو مرحله اصلی می‌باشد که عبارتند از رسیدگی و سپس اظهار نظر. حسابرس برای اظهار نظر نسبت به قابلیت اعتماد صورتهای مالی مبادرت به انجام رسیدگی می‌کند. رسیدگی یعنی جمع‌آوری شواهد و مدارک قابل اطمینان حسابرسی که اظهارات صورتهای مالی را تائید یا رد می‌نماید.

تائیدیه‌های حسابهای دریافتی از لحاظ تئوریک در زمره قویترین شواهد حسابرسی هستند. تائیدیه بدهکاران نامه کتبی است که در آن از بدهکار خواسته می‌شود تا بدهی خود را در تاریخ معین یا سایر اطلاعات را تائید کرده و مستقیماً به آدرس حسابرس ارسال دارد. این

تائیدیه‌ها چون از خارج شرکت توسط منابع مستقل (اشخاص بدهکار) تهیه شده و مستقیماً بدست حسابرس می‌رسد از قابلیت اطمینان زیادی نسبت به سایر شواهد برخوردار می‌باشند. آنها به خوبی می‌توانند اظهارات صورتهای مالی راجع به حسابهای دریافتی را تائید یا رد نمایند (اثربخشی تائیدیه‌ها). از طرف دیگر هزینه تهیه آنها نسبت به سایر روشهای حسابرسی در حداقل ممکن قرار دارد. (کارایی تائیدیه‌ها)

بررسی ادبیات موضوعی برای تائیدیه حسابهای دریافتی

براساس بخش ۳۳۰ بیانیه استانداردهای حسابرسی شماره ۶۷ (AICPA) تائیدیه حسابهای دریافتی یک روش پذیرفته شده حسابرسی است. در شرکتهایی که در آن حسابهای دریافتی با اهمیت هستند، حسابسان مستقل معمولاً مطالبات را از راه برقراری ارتباط مستقیم با بدهکاران مورد تأیید قرار می‌دهند.

بیانیه مذکور^۱ حسابهای دریافتی را به معنی اظهارات صاحبکار در قبال «طلب از مشتریانی که از فروش کالاها یا خدمات در شرایط عادی تجاری ناشی شده باشند» تعریف می‌کند. بیانیه اجرای روش تائیدیه حسابهای دریافتی را برای حسابسان الزامی ساخته است مگر آنکه یکی از موارد ذیل حاکم باشد:

- ۱- مانده حسابهای دریافتی در صورتهای مالی بی‌اهمیت باشد.
- ۲- سطوح توأم احتمال خطر ذاتی و کنترل که توسط حسابرس مورد ارزیابی قرار گرفته اندک بوده و شواهدی که از طریق اجرای آزمونهای تحلیلی یا سایر آزمونهای محتوا (آزمونهای جزئیات) برای تقلیل احتمال خطر حسابرسی به سطح پائین قابل قبول نسبت به ادعاهای ترازنامه فراهم آمده، کفایت نماید. در بسیاری از موارد تأیید حسابهای دریافتی به همراه اجرای سایر آزمونهای محتوا لازمه تقلیل احتمال خطر حسابرسی به سطح پائین قابل قبول برای اثبات ارقام صورتهای مالی شمرده می‌شود.
- ۳- کاربرد روش اخذ تائیدیه اثربخش نباشد. برای مثال اگر حسابرس براساس تجربه

1- AICPA - Auditing Professional Standards, 1992, Section 330, P. 33.

حسابرسی صاحبکار در سالهای گذشته یا تجربه کارهای مشابه نتیجه گیری نماید که درصد پاسخ به درخواستهای تأییدیه که به درستی طراحی شده اند، اندک می باشد و یا این طور تلقی نماید که پاسخها غیر قابل اتکاء هستند، لذا او می تواند تشخیص دهد که کاربرد روش اخذ تأییدیه اثر بخش نمی باشد.

بیانیه متذکر می شود که در شرایط عدم بکارگیری روش اخذ تأییدیه در رسیدگی به حسابهای دریافتنی، حسابرس باید با دلیل و مدرک عمل خود را توجیه نماید.

فرآیند تأییدیه حسابهای دریافتنی

بخش ۳۳۰ استانداردهای حسابرسی AICPA اظهار می دارد که: «اخذ تأییدیه عبارت از فرآیند جمع آوری و ارزشیابی اطلاعات مورد درخواست از یک شخص ثالث در باره یک موضوع مشخص است که بر اظهارات صورت گرفته در قالب صورتهای مالی مؤثر می باشد». CICA تأییدیه را این طور تعریف می کند: «تأییدیه شامل یک پرسش معمولاً کتبی است که تأیید کننده اطلاعات مدارک حسابداری می باشد» و نیز «تأییدیه تصدیقی از منابع دیگر بجز دفاتر و مدارک مورد رسیدگی است».

اخذ تأییدیه ها از هر نوع که باشند دارای مراحل هستند. مراحل که از اخذ تصمیم نسبت به ارسال درخواست تأییدیه شروع و به نتیجه گیری از انجام روش خاتمه می یابد. مراحل فوق «فرآیند تأییدیه» نامیده شده است. فرآیند تأییدیه^۲ شامل مراحل ذیل می باشد:

- انتخاب اقلامی که برای آنها درخواست تأییدیه ارسال می شود

- طراحی درخواست تأییدیه

- ارسال درخواست تأییدیه به اشخاص ثالث

- جمع آوری پاسخ از اشخاص ثالث

- ارزشیابی اطلاعات فراهم شده

1- CICA, Auditing Recommendations, 1991, Section 5300, Paragraph 26.

2- AICPA, Auditing Professional Standards, 1992, Section 330, P. 329.

سودمندی روش اخذ تائیدیه در حسابرسی حسابهای دریافتنی

هدف حسابرس در رسیدگی به حسابهای دریافتنی اظهارنظر در مورد این موضوع است که آیا حسابهای دریافتنی در صورتهای مالی بر طبق اصول پذیرفته شده حسابداری به نحو مطلوب منعکس گردیده‌اند یا خیر؟ حسابرس برای ایجاد اهداف حسابرسی و طراحی یک برنامه حسابرسی جمع‌آوری شواهد کافی و قابل اطمینان که بتواند یک مبنای عقلایی برای اظهار نظر او را فراهم آورد، از اظهارات صورت گرفته در صورتهای مالی استمداد می‌جوید. صورتهای مالی و به ویژه ترازنامه در مورد حسابهای دریافتنی ادعاهای زیر را مطرح می‌نماید:

۱- وجود یا وقوع

- ۱- حسابهای دریافتنی که در ترازنامه نشان داده شده‌اند، در تاریخ ترازنامه وجود دارند.
- ۲- حسابهای دریافتنی نتیجه معاملات درآمدزای شرکت بوده که در عملیات عادی واحد تجاری ایجاد شده‌اند.
- ۳- حسابهای دریافتنی شامل مبالغی که از معاملات درآمدزای شرکت در دوره حسابداری بعدی اتفاق افتاده‌اند مستثنی گردیده‌اند.

۲- کامل بودن

- ۱- حسابهای دریافتنی شامل کلیه مبالغی است که نشان دهنده طلب واحد تجاری در تاریخ ترازنامه است.
- ۲- معاملات مربوط به حسابهای دریافتنی در دوره مورد رسیدگی به طور صحیح ثبت شده‌اند.

۳- حقوق یا تعهدات

- ۱- شرکت مالک حسابهای دریافتنی است. به عبارت دیگر حسابهای دریافتنی جزء داراییهای واحد تجاری است.
- ۲- حسابهای دریافتنی که واگذار شده یا به رهن گذاشته شده‌اند در تاریخ ترازنامه منفک

گردیده‌اند. (در ایران کاربرد ندارد).

۴- ارزیابی یا تخصیص

- ۱- حسابهای دریافتنی به خالص ارزش بازیافتنی آنها در تاریخ ترازنامه اظهار شده‌اند.
- ۲- حسابهای دریافتنی غیر قابل وصول به نحو صحیح از حسابها حذف گردیده‌اند.

۵- افشاء و افشاء

- ۱- حسابهای دریافتنی به نحو صحیح در ترازنامه طبقه‌بندی شده‌اند.
- ۲- حسابهای دریافتنی واگذار شده یا به رهن گذاشته شده به نحو صحیح در صورتهای مالی افشاء گردیده‌اند.

۳- حسابهای دریافتنی از اشخاص وابسته در صورتهای مالی افشاء گردیده‌اند.

حسابرس با توجه به این اظهارات می‌تواند اهداف حسابرسی حسابهای دریافتنی را تعیین نموده و یک برنامه حسابرسی را از طریق انتخاب روشهایی برای نیل به آن طراحی کند. روشهای حسابرسی بسته به ماهیت فعالیت و شرایط عمومی صنعتی که صاحبکار در آن فعالیت می‌نماید انتخاب و اجرا می‌شود و روشهای مختلف را می‌توان برای برآورده ساختن یک هدف واحد بکار گرفت. به طور مثال چنانچه هدف حسابرس اثبات وجود یک طلب است، از طریق انجام آزمونهای جزئیات و یا از طریق آزمونهای تحلیلی و همچنین از طریق اخذ تأییدیه از بدهکاران نیل به هدف امکان پذیر می‌باشد.

حسابرس در طرح روش حسابرسی برای نیل به این اهداف می‌باید، بداند که برخی از روشهای حسابرسی ممکن است به بیش از یک هدف مربوط بوده و ترکیب روشها ممکن است برای نیل به یک هدف الزام آور باشد. روش اخذ تأییدیه کتبی نیز به اهداف حسابرسی حسابهای دریافتنی مربوط می‌باشد.

روشهای اخذ تأییدیه کتبی از بدهکاران

تائید مطالبات نیازمند تماس مستقیم با بدهکاران است. تائیدیه نوعاً متضمن یک

درخواست کتبی مبنی بر پرسش از دریافت‌کننده آن است که نسبت به صحت اطلاعات مندرج در آن نظر خود را ابراز نماید. در استفاده از روش تأییدیه کتبی، حسابرس می‌باید عوامل مختلفی را مد نظر قرار داده که شامل ماهیت، زمان‌بندی، اندازه اطلاعاتی که مورد درخواست قرار گرفته است و نیز کنترل بر روش اخذ تأییدیه، پیگیری تأییدیه‌های تحویل نشده به بدهکاران، پیگیری تأییدیه‌های بلاجواب، طبقه‌بندی تأییدیه‌های پاسخ داده شده، کاربرد روشهای جایگزین و نتیجه‌گیری از اعمال روش است. ذیلاً هر یک از عوامل فوق‌الذکر تشریح می‌گردد.

ماهیت و انتخاب فرمهای تأییدیه

ماهیت تأییدیه‌ها معطوف به محتوی آنها است. یک تأییدیه متضمن درخواستی از بدهکار است که بدهی خود را تأیید و تصدیق نماید. فرمهای درخواست تأییدیه که توسط حسابرس برای بدهکاران ارسال می‌گردد معمولاً از چهار نوع مختلف تشکیل شده که حسابرس از میان آنها فرم یا فرمهایی را که مناسب شرایط تشخیص داده، انتخاب می‌نماید. شایان توجه است که ارسال همزمان دو نوع فرم در حسابرسی صورتهای مالی یک صاحبکار مشخص (یک نوع فرم برای تعدادی از مانده‌ها و فرم دیگر برای مابقی مانده‌ها) توسط انجمنهای حرفه‌ای دنیا پذیرفته شده است. به طور مثال برای تأیید حسابهای دریافتنی که از لحاظ تعداد اندک ولی از لحاظ مبلغ با اهمیت هستند از فرم مثبت و برای تأیید حسابهای دریافتنی با تعداد زیاد ولی با مبلغ اندک از فرم منفی به طور همزمان می‌توان استفاده کرد. فرمهای اصلی تأییدیه‌ها عبارتند از: فرمهای مثبت، منفی، سفید و چند جوابی که در ادامه نحوه استفاده و مزایای هر کدام به طور مختصر تشریح می‌گردد.

فرم مثبت

در این نوع تأییدیه از دریافت‌کننده آن درخواست می‌گردد مستقیماً به حسابرس پاسخ دهد که آیا با اطلاعات ارائه شده در فرم موافق است یا خیر. تأییدیه‌های مثبت می‌تواند هم برای تأیید مانده حساب و هم برای تأیید اقلام مجزایی که مانده حساب بدهکار را تشکیل

می‌دهند، بکار برده شود. در حالت دوم، تائید چند مورد از معاملات یا فروشهای صورت گرفته به بدهکار بر اساس شماره فاکتور و غیره درخواست می‌گردد. تائیده مثبت نوع اخیر همانند نوع اول اهداف مشابه حسابرسی را در مورد اثبات مانده حساب تعقیب می‌نماید. تائیده مبتنی بر فاکتور به ویژه در شرایطی مناسب است که:

- ۱- سیستم حسابهای پرداختی بدهکار بر اساس صورتحسابها یا فاکتورها نگهداری می‌شوند یعنی معاملات مربوط به حسابهای پرداختی با مستندات نظیر درخواستها و سفارشات خرید، صورت حسابها و گزارشهای دریافت کالا ارتباط پیدا می‌کند.
- ۲- سیستم پردازش اطلاعات مربوط به مطالبات صاحبکار بر اساس صورت حساب (فاکتور) نگهداری می‌شود یعنی سیستم حسابداری صاحبکار به نحوی است که دریافتیهای نقدی، اعتبارات و حواله‌های صادره را با فاکتورهای معین مطابقت داده و اعمال حساب می‌نماید.

در این شرایط فرم تائیده مبتنی بر فاکتور می‌تواند از مزایای حسابرسی قابل توجهی نظیر افزایش در درصد و تعداد پاسخهایی که واصل می‌گردد (نرخ پاسخها)، اعمال روشهای جایگزین مؤثرتر و تعیین مغایرت به نحو اثر بخش تری نسبت به اقلام در راه و تأخیرات مربوط به پردازش معاملات برخوردار گردد.

هنگامی که حسابرس به جای تائید فاکتورها تصمیم به تائید مانده حساب می‌گیرد، به همراه ارسال فرم تائیده ارسال صورتی از گردش حساب که نشان دهنده جزئیات و اقلام تشکیل دهنده مانده حساب بدهکار است محتملاً می‌تواند مفید باشد. کاربرد این صورت گردش، به زمان بندی مناسب ارسال تائیده و درجه جزئیاتی که در این گردش حساب ارائه شده بستگی دارد. گنجاندن این گردش همراه هر تائیده می‌تواند اثر بخشی را افزایش دهد.

فرم منفی

حسابرس از دریافت کننده این نوع تائیده درخواست می‌نماید فقط وقتی که نسبت به اطلاعات مندرج در تائیده نظر مخالف دارد پاسخ دهد.

فرم سفید

در این نوع تائیدیه برای دریافت‌کننده آن مانده حساب ارائه نگردیده بلکه از او درخواست می‌شود که اطلاعاتی شامل مانده حساب را تهیه کرده و مستقیماً به حسابرس ارسال نماید. فرم سفید اغلب در حسابرسی حسابهای پرداختی برای آزمون وجود بدهیهای ثبت نشده بکار می‌رود و می‌توان فرم را (البته نه همیشه) برای استفاده در حسابرسی حسابهای دریافتی قابل تطبیق ساخت.

فرم چند جوابی

از دریافت‌کننده تائیدیه چند جوابی خواسته می‌شود که از میان فهرستی از اقلام، یک مورد را که با اطلاعات طبق مدارک او مطابقت دارد انتخاب و تائید کرده و گرنه وجود هرگونه مغایرت را تشریح نماید.

انتخاب فرمهای تائیدیه

در تصمیم‌گیری نسبت به نوع فرمی که در شرایط یک صاحبکار معین مورد استفاده قرار می‌گیرد باید توجه کرد که کدام فرم اثربخشی شواهد کافی و قابل اطمینان را حداکثر و هزینه‌های حسابرسی را حداقل می‌نماید. به طور مختصر با توجه به مزایا و معایب انواع فرمها، پیشنهادات زیر بر حسب اثربخشی و کارایی چهار نوع فرم اصلی تائیدیه ارائه می‌شوند:

۱- تائیدیه‌های مثبت و سفید می‌توانند به عنوان منابع شواهد اولیه در نیل به اهداف معین حسابرسی حسابهای دریافتی به حساب آیند.

۲- تائیدیه‌های مثبت زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرند که شناسایی تائیدیه‌های بلاجواب مطلوب بوده و حسابرس بر این باور است که دریافت‌کنندگان مایل و قادر به تصدیق اطلاعات درخواست شده پس از رسیدگی به مدارک خود هستند.

۳- تائیدیه‌های منفی به خاطر عدم توانایی آنها در تشخیص تائیدیه‌های بلاجواب عموماً باید به عنوان شواهد ثانویه در نیل به اهداف حسابرسی حسابهای دریافتی قلمداد شده مگر

آنکه سه ضابطه زیر وجود داشته باشد:

الف - کنترل داخلی حسابداری مطلوب و مؤثر باشد.

ب - تعداد حسابهای دریافتی زیاد باشد.

ج - اشخاصی که درخواستها را دریافت می‌دارند محتملاً به اندازه کافی به آنها توجه خواهند کرد.

۴- تأییدیه‌های سفید زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرند که شناسایی تأییدیه‌های بلاجواب مطلوب بوده و حسابرس اعتقاد دارد تعداد قابل توجهی از دریافت‌کنندگان ممکن است تأییدیه‌ها را بدون انجام بررسی دقیق سوابق و مدارک خودشان امضاء کنند.

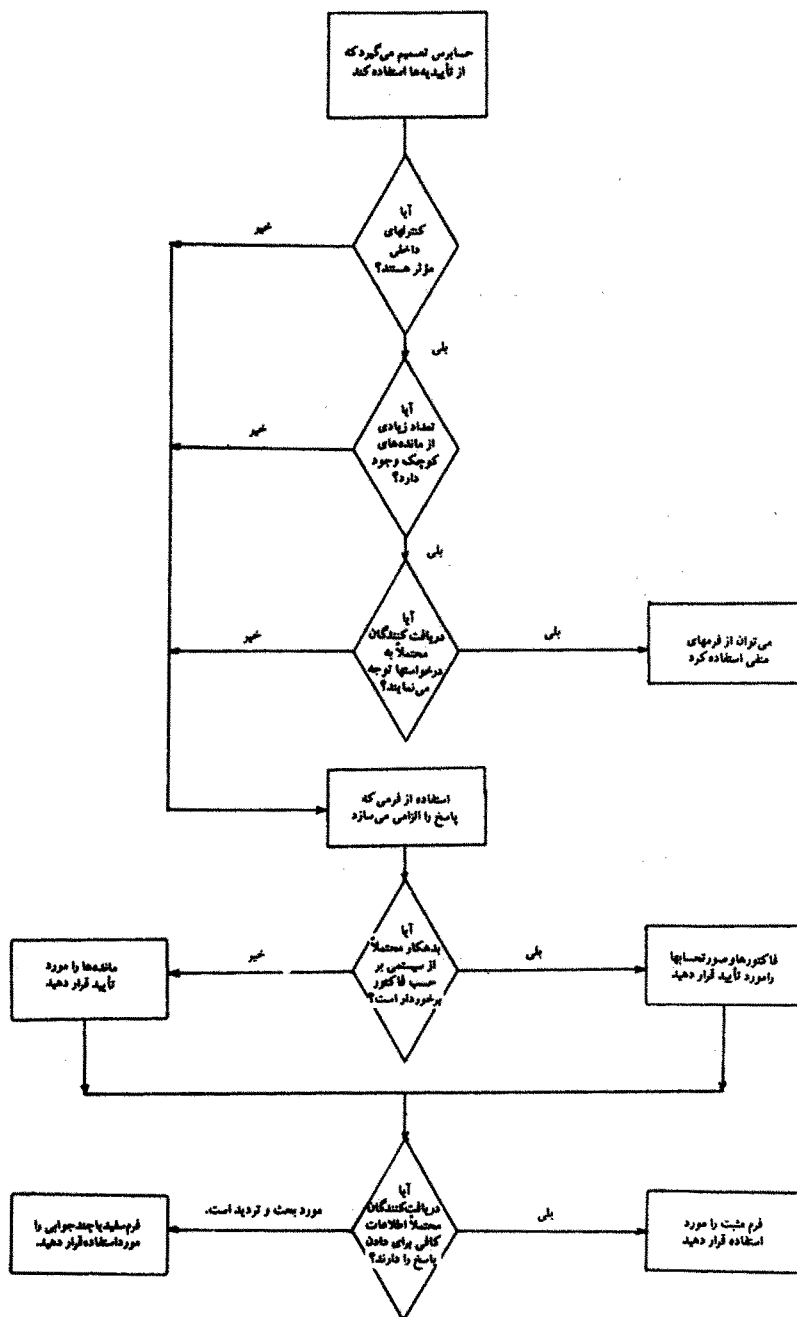
۵- تأییدیه‌های چند جوابی می‌توانند به عنوان شواهد اولیه محسوب شده و در شرایطی که تشخیص بلاجوابها مطلوب بوده، می‌توان آنها را بکار برد. لیکن حسابرس باید، به خاطر داشته باشد که این نوع از تأییدیه‌ها بیشتر جنبه آزمایشی داشته و در عمل به صورت گسترده مورد استفاده قرار نمی‌گیرند. فرآیند انتخاب فرمهای تأییدیه در نمودار شماره ۱ و ۲ و فرآیند تأییدیه حسابهای دریافتی در نمودار شماره ۲ نشان داده شده است.

زمانبندی

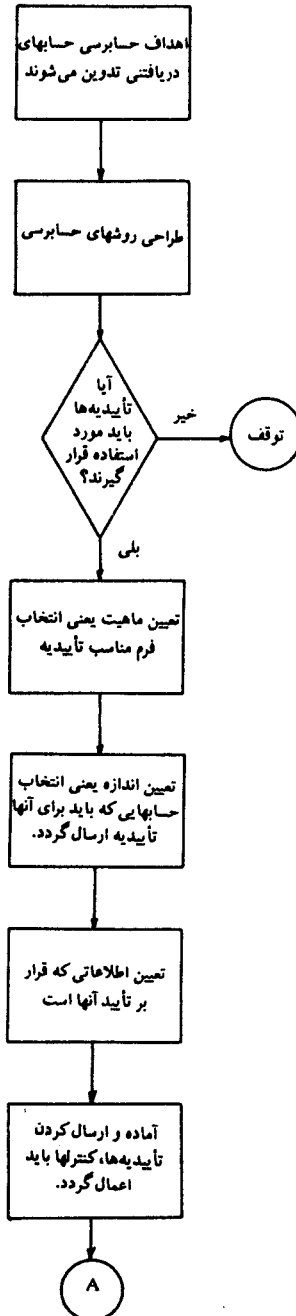
اخذ تأییدیه را می‌توان هم به تاریخ ترازنامه و هم به تاریخهای قبل و بعد از تاریخ ترازنامه درخواست نمود. اگر تأیید حسابها به تاریخهای دیگری به جز تاریخ ترازنامه مورد توجه است، بررسی معاملات بعد^۱ و یا قبل^۲ از تاریخ تأیید تا تاریخ ترازنامه ضروری است.

۱- مشخص کردن مانده حساب در دفاتر در یک تاریخ معین قبل از تاریخ ترازنامه و اخذ تأییدیه برای مانده و مداخله دادن معاملاتی که تا تاریخ ترازنامه بر حساب مورد نظر اثر داشته و رسیدن به مانده در تاریخ ترازنامه.

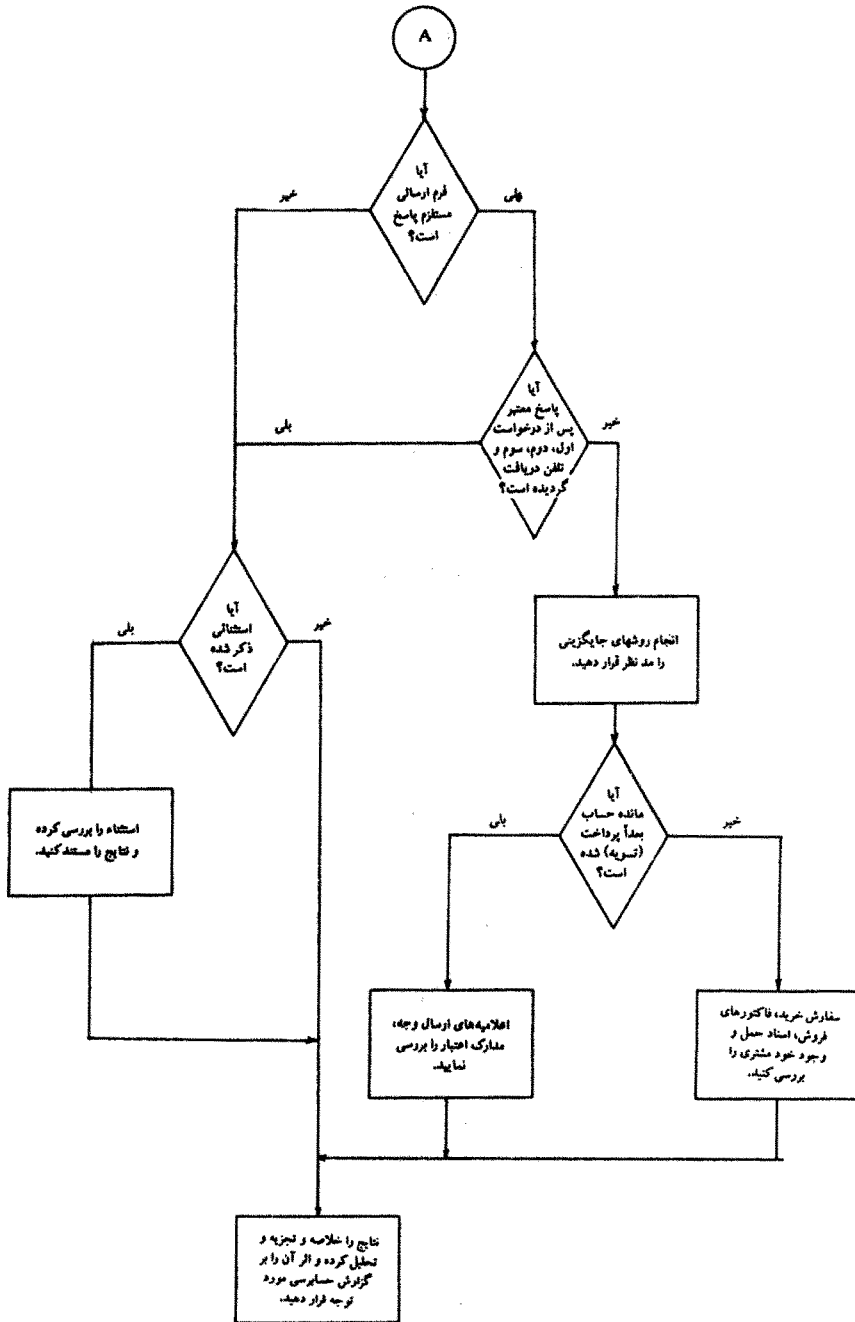
۲- مشخص کردن مانده حساب در دفاتر در یک تاریخ معین بعد از تاریخ ترازنامه و اخذ تأییدیه برای مانده و مداخله دادن معاملاتی که بعد از تاریخ ترازنامه بر حساب مورد نظر اثر داشته و رسیدن به مانده در تاریخ ترازنامه.

نمودار ۱ - انتخاب فرمهای تأییدیه

نمودار ۲ - فرآیند تأییدیه حسابهای دریاقتی

یکی از ملاحظات اساسی در تعیین این امر که آیا حسابها را در تاریخی به جز تاریخ ترازنامه مورد تائید قرار دهیم عبارت از قابلیت اتکاء به کنترل‌های داخلی حسابداری صاحبکار در ارتباط با حسابهای دریافتنی است. چنانچه سیستم حسابداری و کنترل‌های صاحبکار قابل اتکاء نیستند، انجام روشهای برشمرده مؤثر یا کارآمد نخواهد بود. لیکن اگر سیستم حسابداری و کنترلها قابل اتکاء می‌باشند، انجام روش تائیدیه قبل از تاریخ ترازنامه بدین جهت که به حسابرس فرصتی را می‌دهد تا کار خود را با اثربخشی بیشتری در طول سال انجام داده و زمان بیشتری را برای بررسی علل درخواستهای بی‌پاسخ و مغایرت‌دار پدید می‌آورد، می‌تواند مطلوب شمرده شود. اگر حسابرس بداند که به واسطه نوسانات فصلی یا سایر عوامل ذی ربط ممکن است تغییرات با اهمیتی در اندازه و ساختار حسابها ما بین تاریخ ترازنامه و تاریخ تائیدیه به وقوع می‌پیوندد، اخذ تائیدیه باید در پایان سال انجام گیرد.

اشتباهات سهوی و یا عمدی مرتبط با حسابهای دریافتنی اغلب به همراه دست‌کاری و یا ثبت‌های غلط در حسابهای نقد و بانک، اسناد دریافتنی یا سرمایه‌گذارها آشکار نمی‌گردند.^۱ برخی از روشهایی که لازم است در تاریخ ترازنامه مد نظر حسابرس قرار گیرند عبارتند از:

۱- شمارش وجوه نقد

۲- بررسی صورت مغایرت و تائیدیه‌های بانکی

۳- اخذ تائیدیه اسناد دریافتنی

۴- شمارش اوراق بهادار

اعمال صحیح و دقیق روشهای مزبور توسط حسابرسان موجب می‌شود تا فرصت هرگونه جابجایی و انتقال مانده حسابهای دریافتنی با حسابهای فوق به منظور تحریف حسابها سلب گردد.

اندازه

استانداردهای حرفه‌ای حسابرسی راهنماییهای کلی در مورد اندازه آزمونها ارائه کرده‌اند

ولی تعداد درخواستهایی که در شرایط مشخص یک کار معین حسابرسی باید ارسال شود، به قضاوت حسابرس بستگی دارد. به طور مثال به همان اندازه‌ای که ارزیابی حسابرس از احتمال خطر نادرست بودن صورتهای مالی افزایش می‌یابد، فرضاً به دلیل ضعیف بودن کنترل‌های داخلی، اندازه‌ی آزمونهای مستقل نیز افزایش می‌یابد. تشخیص و تعیین تعداد درخواستهایی که در هر کار معین ارسال می‌گردد به مبحث نمونه‌گیری آماری مربوط بوده و طبق استانداردهای حسابرسی AICPA، حسابرسان می‌توانند کلیه حسابهای با مبالغ عمده، حسابهای سررسید گذشته، حسابهای با مانده‌ی بستانکار را به طور ۱۰۰٪ مورد تأیید قرار داده و نمونه‌ای توضیحی را که نماینده‌ی جامعه‌ی آماری سایر مانده‌های بدهکاران باشد، برای تأیید انتخاب نمایند. کاربرگهای حسابرس باید نحوه‌ی انتخاب مانده‌ها برای ارسال درخواست تأییدیه را مستند سازد.

اطلاعات مورد درخواست

نوع اطلاعاتی که حسابرس درخواست تأیید آنها را می‌نماید، به توانایی و میل دریافت کنندگان تأییدیه در تأیید اطلاعات بستگی دارد. صرف نظر از اطلاعاتی که در تأییدیه گنجانیده می‌شوند، چنانچه دریافت کننده‌ی آن نتواند اطلاعات را تأیید نماید، روش تأییدیه ممکن است شواهد معتبر حسابرسی را فراهم ننماید. مثلاً تأییدیه‌ای که از یک بدهکار درخواست تأیید مبالغی بابت بدهی او را می‌نماید که متضمن محاسبات پیچیده بهره است، شواهد حسابرسی معناداری را قطع نظر از نوع یا تعداد تأییدهای ارسال شده ایجاد نمی‌کند. حسابرس با توجه به اطلاعاتی که قرار بر تأیید آن است، باید مراقب باشد تا جامعه‌ای که استنباط از نتایج نمونه به آن تسری داده می‌شود را به نحو صحیح تعریف کند. مثلاً اگر مانده‌های بستانکار از قلم افتاده مورد تأیید قرار نگیرند، استنباط‌هایی که از نتایج تأییدیه شکل می‌گیرد فقط به مانده‌های مثبت یا مانده‌های بدهکار حسابهای دریافتنی تسری دارد.

کنترل درخواستها

در خلال انتخاب حسابهایی که قرار است مورد تأیید قرار گیرند، در زمان تهیه و آماده

کردن فرمهای درخواست تائیدیه و نیز در موقع ارسال آنها و بازگشت تائیدیه، لازم است تا حسابرس کنترل خود را بر مدارک صاحبکار و تائیدیه‌ها اعمال نماید. از دست دادن کنترل در هر نقطه از این فرآیند، می‌تواند اعتبار روش را خدشه‌دار سازد. ماهیت روشهای کنترل بسته به شرایط زیر تغییر می‌کند.

روشهای کنترل بر فرآیند تائیدیه قصد آن را دارند تا بر اعتبار روش تائیدیه از طریق برقراری ارتباط مستقیم بین دریافت‌کننده تائیدیه (بدهکار) و حسابرس اطمینان بخشیده که نتیجه آن گرفتن فرصت از صاحبکار در ایجاد موانع و اعمال نظر در نتایج فرآیند تائیدیه است. اگر صاحبکار فرصت مداخله در فرآیند را پیدا کند، مثلاً مداخله از طریق پست کردن تائیدیه‌ها، قابلیت اعتبار روش به میزان با اهمیتی تقلیل می‌یابد. از این‌رو درخواستهای تائیدیه باید توسط خود حسابرس پست گردیده و از دریافت‌کننده آن درخواست شود که پاسخ خود را مستقیماً به آدرس حسابرس ارسال دارد.

تائیدیه‌های بازگشت شده به حسابرس

برخی از حسابرسان کلیه اطلاعاتی که توسط بدهکار در متن تائیدیه درج شده را مورد ارزیابی قرار می‌دهند. گاهی پاسخ دهندگان بدون دلیل در متن درخواست تائیدیه عنوان می‌کنند که کل مبلغ بدهی یا بخشی از آن را در تاریخ معینی مثلاً بعد از تاریخ ترازنامه پرداخت نموده‌اند. اگر چه حسابرسان الزامی به پی‌جویی پاسخهای گمراه‌کننده و غیر منطقی ندارند اما روشهای تائیدیه می‌تواند منجر به کشف اشتباهات یا سوء جریاناتی گردد که با هیچ روش دیگری قابل کشف نمی‌باشد. فرضاً پرداخت محتمل بدهی از جانب بدهکار و عدم ثبت این رویداد در دفاتر صاحبکار. از این‌رو حسابرسان احتیاط لازم در برخورد با چنین حالاتی را نباید نادیده فرض نمایند.

تائیدیه‌های بازگشتی لازم است بررسی شده و تحت یکی از عناوین ذیل طبقه‌بندی گردند:

۱- تائیدیه‌هایی که به نحو صحیح اطلاعات درخواست شده را تائید نموده‌اند -

تائیدیه‌هایی هستند که به نحو صحیح امضاء شده و پاسخ دهنده هیچ‌گونه استثنایی را برای اطلاعات ارائه شده ابراز نکرده است.

۲- تائیدیه‌هایی که ناقص یا بی‌اعتبار قلمداد می‌شوند - تائیدیه‌های بازگشت شده‌ای هستند که فاقد امضاء بوده یا مستقیماً به آدرس صاحبکار بازگردانیده شده‌اند. در چنین مواردی لازم است حسابرس ارسال درخواست تائیدیه ثانویه را به همراه تشریح موضوع برای بدهکار مورد توجه قرار دهد.

۳- عدم توانایی بدهکار در تائید اطلاعات - تائیدیه‌هایی هستند که حاکی از عدم توانایی بدهکار در تائید اطلاعات ارائه شده است. در این مورد حسابرس می‌تواند صاحبکار را وادار به تهیه اطلاعاتی نماید که بدهکار توانایی تائید آن را داشته باشد. به عبارتی دیگر صاحبکار می‌تواند اطلاعات تکمیلی را به شیوه‌ای تهیه و در اختیار حسابرس قرار دهد که حسابرس با گنجاندن آن در متن درخواست تائیدیه موجب رفع ناتوانی بدهکار در تائید اطلاعات گردد. برای مثال حسابرس می‌تواند از شرکتی که از سیستم صورت حساب باز استفاده می‌کند درخواست نماید که صورت حسابهای انفرادی را به صورت ماهیانه مورد تائید قرار دهد.

۴- استثنائات - تائیدیه‌هایی هستند که پاسخ دهندگان با محتوای اطلاعات مندرج در آن موافق نبوده یا نسبت به اطلاعات ارائه شده شک و تردید دارند. در این صورت لازم است، استثنائات مندرج در تائیدیه‌های رسیده کاملاً مورد تفحص و بررسی قرار گیرند. استثنائاتی که معمولاً توسط دریافت کنندگان تائیدیه گزارش می‌گردد می‌تواند شامل اقلام در راه (برای مثال پرداخت از جانب بدهکار صورت گرفته ولی وجه آن توسط صاحبکار دریافت نشده یا کالاها برای بدهکار حمل و به حساب بدهی او منظور شده ولی هنوز به بدهکار تحویل نشده)، نفی قیمت‌های فروش، اعتباراتی که اجازه استفاده از آن داده شده ولی به مدارک حسابهای دریافتنی انتقال داده نشده و اشتباهات دفتری می‌باشد. روشهایی که برای تحقیق در مورد استثنائات بکار می‌رود بستگی به ماهیت و کثرت وقوع استثنائات گزارش شده دارد.

حسابرس در صورتی که کنترل خود را مستمراً اعمال نموده و حداقل چند مورد از علل ایجاد مغایرت را خود رأساً آزمون نماید آنگاه می‌تواند پی‌جوی مغایرت ناشی از استثنائات را به کارکنان صاحبکار واگذار نماید. در این صورت چنانچه استثنائاتی رفع نشده باقی مانده یا روشهای پیگیری حاکی از وجود اشتباهاتی در مدارک صاحبکار باشد، لازم است حسابرس علت و نحوه ایجاد اشتباهات مزبور را مشخص سازد. در صورت وجود اشتباهات مشابه و

متعدد، ممکن است روشهای اضافی حسابرسی برای تعیین وسعت اشتباهات و اثرات آنها در نیل به اهداف حسابرسی تائیدیه‌ها ضروری باشد.

روشهای جایگزین

در صورتی که درخواستهای تائیدیه ارسال نشود یا پاسخ آنها دریافت نگردد، تا آنجا که برای جمع‌آوری شواهد کافی و قابل اطمینان جهت نیل به اهداف حسابرسی حسابهای دریافتی ضروری است، حسابرس ملزم به اعمال روشهای جایگزین می‌باشد. چنانچه حسابرس از اعمال روشهای جایگزین به نتایج دلخواه مربوط نرسد و روشهای جایگزین کفایت ننماید، گزارش حسابرسی مشروط می‌شود.

استانداردهای حسابرسی AICPA تأکید می‌نماید که حسابرس باید روشهای جایگزین را برای جمع‌آوری شواهد لازم برای حسابهایی که مانده آنها با اهمیت بوده و پاسخ تائیدیه آنها دریافت نشده اعمال نماید. در این مفهوم «با اهمیت» معطوف به درخواستهای تائیدیه‌ای می‌باشد که حسابرس معتقد است مانده آن حساب در ارزیابی مانده حسابهای دریافتی نسبت به صورتهای مالی در کل مؤثر است. بر اساس استاندارد فوق‌الذکر نحوه عمل حسابرس نسبت به حسابهای تائید نشده به اثرات آن حسابها بر ارزیابی او از نمونه بستگی دارد.

«اگر ارزیابی حسابرس از نتایج نمونه‌گیری به واسطه این ملاحظه که اقلام آزمایش نشده صحیح نیستند، تغییر نکند، لزومی به رسیدگی این اقلام وجود ندارد. لیکن اگر نگرش به اقلام رسیدگی نشده آن است که آنها صحیح و درست نمی‌باشند و این نگرش منجر به حصول به این نتیجه شود که مانده یا طبقه حساب به طور با اهمیتی دارای اشتباه است، لازم است تا حسابرس روشهای جایگزین را مورد توجه قرار دهد.»^۱

در مورد وسعت آزمونهای جایگزین توصیه شده است که: «تکنیکهای جایگزین لازم است به اندازه‌ای بکار برده شوند که مجموع حسابهای مورد تائید قرار گرفته از طریق تائیدیه

1- AICPA, "Confirmation of Accounts Receivable", 1984, chapter 2, PP. 11.

2- AICPA, Auditing Professional Standards, 1992, Section 330, Paragraph 33.

مستقیم و حسابهایی که از طریق تکنیکهای جایگزین مورد تأیید قرار گرفته‌اند شواهدی مناسب و کافی را در باره حسابهای دریافتنی فراهم آورند.»

روشهای جایگزین برای روش تأییدیه‌های کتبی شامل استفاده از سایر وسایل ارتباط مستقیم با بدهکار نیز می‌گردند. این روشها به طرق ذیل طبقه‌بندی گردیده‌اند:

الف - برقراری ارتباط مستقیم با بدهکار برای تصدیق اطلاعات و مانده حساب از طریق:

۱- مکالمه تلفنی با بدهکار

۲- ملاقات با بدهکار

ب - بررسی و مشاهده برخی از مدارک شامل:

۱- اعلامیه‌ها یا برگهای بستانکار ارسال وجه

۲- رسیدهای سپرده

۳- صورتحسابهای بانک

۴- مدارک (ثبتهای) دریافت نقدی

۵- اختیار یا اجازه صفر کردن (تهاتر) حساب

ج - سندرسی و بررسی ایجاد مانده طلب مانند مشاهده و بررسی:

۱- قراردادهای

۲- سفارشات خرید مشتری

۳- اسناد حمل کالا

۴- صورتحسابهای حمل

۵- صورتحسابهای تحویل کالا

اگر حسابرس نسبت به اثبات مانده یک حساب دریافتنی به واسطه استفاده از روشهای جایگزین اطمینان منطقی کسب کند لزومی به اشاره به انجام این روش در گزارش حسابرس یا مشروط کردن اظهار نظر نمی‌باشد. جمع‌آوری شواهد کافی و مناسب وظیفه حسابرس بوده و روشهای انجام این کار از اهمیت بسیار کمی در نزد خواننده صورتهای مالی برخوردار است.

ارزیابی نتایج تائیده‌ها

نتایج اخذ تائیده‌ها بر اساس نوع تائیده (مثبت، منفی و سفید) تلخیص گردیده و معمولاً آمارهای خلاصه شامل درصد مانده‌هایی که مورد آزمون قرار گرفته (برحسب ریال) و درصد مانده‌هایی (بر حسب ریال) که بلاجواب و دارای اشتباه می‌باشند محاسبه می‌گردند. هدف از این خلاصه قادر ساختن حسابرس برای نیل به نتیجه مشخص پیرامون کفایت روش تائیده است. در برخی از وضعیتهای یافته‌های حاصل از روش تائیده در ترکیب با نتایج سایر آزمونها می‌تواند حسابرس را ملزم به ارسال تائیده‌های اضافی یا بسط سایر روشهای حسابرسی نماید.

هنگام کاربرد تکنیک نمونه‌گیری غالباً سؤالی مطرح می‌شود. آیا صحیح است نتایج حاصل از تائیده‌ها را با نتایج حاصل از روشهای جایگزین ترکیب نموده و آنگاه یک ارزیابی کلی صورت گیرد؟ برای مثال اگر از تعداد ۲۰۰ درخواست ارسالی تعداد ۱۲۵ عدد آنها بازگشت شده که حاکی از وجود ۲ مورد اشتباه بوده و روشهای جایگزین که برای تعداد ۷۵ مانده بلاجواب اعمال شده حاکی از وجود ۱ مورد اشتباه باشد. آیا ارزیابی باید بر اساس نمونه‌ای ۲۰۰ تایی با ۳ مورد اشتباه کشف شده صورت گیرد؟ محافل حرفه‌ای ترکیب نتایج تائیده با نتایج سایر روشهای جایگزین را مجاز و مناسب شمرده‌اند مگر آنکه مواردی از وجود اشتباه مشاهده شود که با کاربرد روشهای جایگزین نتوان آنها را یافت. از این رو قبل از ترکیب چنین نتایجی، لازم است حسابرس ماهیت و علت هر اشتباه را تعیین کند.

«پس از انجام روشهای جایگزین لازم است حسابرس شواهد ترکیبی فراهم آمده توسط تائیده‌ها و روشهای جایگزین را برای تعیین کفایت شواهد مطمئن درباره کلیه ادعاهای صورتهای مالی مورد ارزشیابی قرار دهد. در انجام این ارزشیابی لازم است تا حسابرس موارد زیر را مورد توجه قرار دهد:

الف - قابلیت اعتماد و اتکاء بر روش تائیده و روشهای جایگزین

ب - ماهیت هر گونه استثناء شامل موارد کمی و کیفی

ج - شواهد فراهم آمده توسط سایر روشها

د - تشخیص نیاز به شواهد اضافی

چنانچه شواهد ترکیبی که از تائیدیه‌ها، روشهای جایگزین و روشهای دیگر فراهم آمده کفایت نکند لازم است حسابرس تائیدیه‌های اضافی را درخواست نموده و یا آزمونهای دیگری مانند آزمون جزئیات یا روشهای تحلیلی را بسط دهد.^۱

اثربخشی تائیدیه‌ها^۲

اثربخشی یک روش حسابرسی مرتبط با توانایی آن روش در نیل به اهداف حسابرسی است. استانداردهای حسابرسی شایستگی شواهد را بر اساس معتبر بودن و مربوط بودن آن شواهد تعیین و تعریف نموده‌اند. تائیدیه‌ها مربوط هستند زیرا آنها تائید مستقلی را راجع به رویدادها و مانده حسابهای دریافتنی درخواست می‌نمایند و چنین تائیدی برای کامل نمودن یک حسابرسی اهمیت بسزایی دارد. اعتبار تائیدیه‌ها مبتنی بر پیش فرضهای عمومی زیر است:

- ۱- وقتی که شواهدی از منابع مستقل خارج از واحد تجاری کسب گردد قابلیت اطمینان آن شواهد نسبت به شواهدی که صرفاً از داخل واحد تجاری کسب گردد افزایش می‌یابد.
 - ۲- قابلیت اتکای داده‌های حسابداری و صورتهای مالی در شرایطی که کنترل‌های داخلی حسابداری به نحو رضایت بخشی عمل می‌گردد افزایش می‌یابد.
 - ۳- آگاهی شخصی حسابرس مستقل که از راه مشاهده عینی، محاسبه مجدد و بازرسی به دست می‌آید نسبت به اطلاعاتی که به طور غیر مستقیم کسب کرده است متقاعد کننده تر و مؤثرتر می‌باشد. تائیدیه‌ها را می‌توان هم به عنوان منبع اولیه و هم منبع ثانویه شواهد برای اثبات اهداف ذیل در نظر گرفت.
- منبع اولیه شواهد^۳

وجود - حسابهای دریافتنی که در ترازنامه منعکس شده‌اند وجود دارند.

1- AICPA, Auditing Professional Standards, 1992, Section 330, Paragraph 33.

2- Effectiveness of Confirmation.

3- Primary Source of Evidence.

منبع ثانویه شواهد^۱

کامل بودن - معاملات مربوط به حسابهای دریافتنی که در طی دوره به وقوع پیوسته کاملاً ثبت گردیده است.

وقوع - حسابهای دریافتنی از تمام مبالغ ناشی از مبادلات درآمدی که در دوره‌های حسابداری بعدی اتفاق می‌افتد، مستثنی گردیده‌اند.

ارزشگذاری - حسابهای دریافتنی به خالص ارزش بازیافتنی آنها در تاریخ ترازنامه اظهار شده‌اند.

اصطلاح منبع اولیه شواهد به معنی آن نیست که تائیدیه تنها منبع جمع‌آوری شواهد بوده یا سایر منابع اولیه شواهد وجود ندارند بلکه تا حدی به این معنی است که حسابرسان معمولاً اتکاء با معنایی بر نتیجه این روش در شکل‌گیری اظهار نظر خود نسبت به هدف معین حسابرسی می‌نمایند. غالباً چنانچه صاحبکار محدودیتی را در ارتباط با جمع‌آوری منبع اولیه شواهد تحمیل نماید باعث اظهار نظر مشروط حسابرس در بند حدود رسیدگی می‌گردد مگر آنکه حسابرس بتواند با استفاده از منبع اولیه دیگری از شواهد، به هدف حسابرسی نائل شود. اصطلاح منبع ثانویه شواهد به معنای روشی است که در مجموع شواهدی راجع به هدف حسابرسی فراهم می‌نماید اما برای همان هدف حسابرسی این روش منبع اولیه محسوب نشده و روشهای دیگری وجود خواهند داشت که منبع اولیه برای نیل به آن هدف هستند.

همانطور که گفته شد تائیدیه‌ها منبع اولیه شواهد در حصول اطمینان از وجود حسابهای دریافتنی در تاریخ ترازنامه هستند. حسابرس از راه اعمال کنترل صحیح بر فرآیند تائیدیه‌ها، احتمال اینکه صاحبکار بتواند در این فرآیند اعمال نفوذ کند را کاهش می‌دهد. تائیدیه‌هایی که از دریافت کنندگان آن درخواست پاسخ گردیده و آنها این درخواست را اجابت می‌نمایند همچون تائیدیه‌هایی مثبت، شواهد قابل اعتمادی مبنی بر وجود حسابهای دریافتنی می‌باشند. اگر چه احتمال دریافت پاسخهای جعلی همواره می‌تواند مطرح باشد، اما حسابرس معمولاً توجه خود را به مانده‌ها یا اقلام غیر معمول مانند آدرس و شماره صندوقهای

پستی که می‌توانند حسابهای ساختگی را پنهان دارند معطوف می‌دارد. منبع اولیه دیگری برای اثبات وجود یک حساب دریافتنی یا یک رویداد، رسیدگی به دریافت‌های نقدی بعد از تاریخ ترازنامه است. معمولاً رسیدگی به سایر شواهد پشتیبانی کننده همچون پرونده‌های اعتباری و اسناد حمل به عنوان منابع ثانویه شواهد شناخته می‌شوند. لیکن کلیه این شواهد که در کل مؤید شواهدی مبنی بر وجود هستند، خود معادل تائیدیه تلقی می‌شوند. تائیدیه‌ها به عنوان منبع ثانویه شواهد نیز در ارزیابی هدف کامل بودن ثبتها سودمند می‌باشند.

اگر چه تائیدیه‌ها منبع اولیه‌ای از شواهد مربوط به ثبت صحیح و کامل معاملات نیستند، لیکن آنها در مواردی حاکی از اختلاف حسابها در ثبت معاملات می‌باشند. از آنجایی که احتمالاً بدهکاران تمایل به پاسخگویی در مواردی که مانده شماره حساب آنها در تائیدیه بیشتر ذکر شده نسبت به مواردی که مانده حساب آنها کمتر ذکر شود را دارند، تائیدیه‌ها همچنین به عنوان یک منبع ثانویه شواهد وظیفه کشف معاملاتی که در دوره بعدی حسابداری اتفاق می‌افتد ولی در دوره جاری حسابداری ثبت شده را دارا هستند. برای کشف کامل بودن معاملات، روش آزمایش انقطاع یا مقطع‌گیری زمانی به عنوان منبع اولیه شواهد بکار برده می‌شود.

تائیدیه‌ها در ارزیابی این امر که آیا حسابهای دریافتنی به خالص ارزش بازیافتنی آنها در تاریخ ترازنامه اظهار شده‌اند نیز ایفای نقش می‌کنند. منابع شواهد اولیه برای تشخیص خالص ارزش بازیافتنی، بررسیهای وصول مطالبات شامل تجزیه سنی حسابهای دریافتنی و رسیدگی به وصولیهای نقدی بعد از تاریخ ترازنامه است. لیکن روش تائیدیه می‌تواند منتج به گزارش عدم تائید اعتبارات اعطایی و فروشهای انجام شده توسط بدهکار گردد لذا تائیدیه‌ها در حکم شواهد ثانویه در تشخیص ارزش مطالبات محسوب می‌شوند.

تحقیق تجربی

پیرامون اثربخشی تائیدیه‌های حسابهای دریافتنی در حسابرسی

اگر چه بیانیه‌های مجامع حرفه‌ای حسابرسی کاربرد روش اخذ تائیدیه بدهکاران در حسابرسی صورتهای مالی را به عنوان یک روش پذیرفته و توصیه نموده‌اند، لیکن در شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، حقوقی و حرفه‌ای جوامع مختلف موانع و محدودیتهای متعددی در راه اعمال یکسان روشهای حسابرسی وجود داشته که لازم است این محدودیتها بررسی شده و قابلیت اثربخشی یک روش حسابرسی در شرایط مشخص مورد ارزیابی قرار گیرد.

هدف تحقیق

اگر به گزارشهای حسابرسی سالیانه شرکتهایی که صورتهای مالی خود را جهت اظهار نظر حسابرس مستقل ارائه کرده‌اند، نگاهی داشته باشیم، که مهمترین و بیشترین گزارشهای حسابرسی به شرکتهای تحت پوشش دولت مربوط می‌گردند، در غالب موارد وجود بندهای «محدودیت در رسیدگی» و «ابهام» در رابطه با نتایج حاصل از ارسال درخواستهای تائیدیه (بدهکاران) را نظاره‌گر خواهیم بود. مضمون این بندها عبارت است از عدم توانایی حسابرس در ارسال درخواست تائیدیه برای بدهکاران به علت در دسترس نبودن آدرس بدهکار و سایر محدودیتهای تحمیل شده و همچنین بر شمردن نتایج حاصل از ارسال درخواستهای تائیدیه بدهکاران است که به عدم دریافت پاسخ تائیدیه یا وصول پاسخهایی که مبالغ آن با دفاتر واحد مورد رسیدگی دارای مغایرت است، اشاره دارد. با توجه به کثرت و استمرار درج

مطالب فوق‌الذکر در گزارشهای حسابرسی شرکتها، بررسی علل ایجاد اشکالات مذکور به ویژه علل عدم تمایل یا عدم توانایی بدهکاران در ارائه پاسخ به درخواستهای تائیدیه و نیز علت اصرار و استمرار اعمال روش تائیدیه از طرف حسابرسان این شرکتها ضروری بوده و بررسی فرآیند تائیدیه‌های درخواستی از بدهکاران تجاری لازم به نظر می‌رسد. این تحقیق توجه خود را بر تائیدیه‌های بدهکاران تجاری معطوف نموده لیکن به نظر محقق نتایج حاصل از تحقیق تا حد بسیار زیادی بر سایر تائیدیه‌ها از جمله تائیدیه‌های مربوط به پیش پرداختها، وامها و سرمایه‌گذارها قابل تسری می‌باشد.

این تحقیق اساساً بر اثربخشی تائیدیه‌های حسابهای دریافتنی تجاری توجه دارد. به این معنی که حسابرسان ایرانی با اعمال روش تائیدیه تا چه حدی موفق گردیده‌اند که اهداف حسابرسی حسابهای دریافتنی تجاری را برآورده نمایند. سایر اهداف دیگر این تحقیق عبارتند از:

- ۱- مطالعه و معرفی استانداردها و بیانیتهای حسابرسی انجمنهای حرفه‌ای معتبر بین‌المللی پیرامون روش اخذ تائیدیه حسابهای دریافتنی.
- ۲- بررسی نحوه تلقی حسابرسان ایرانی از تائیدیه‌های حسابهای دریافتنی و چگونگی انجام این روش در حسابرسی صورتهای مالی.
- ۳- بررسی دیدگاههای حسابرسان و حسابداران ایرانی پیرامون مشکلات انجام این روش.

فرضیه، جمع‌آوری اطلاعات و روش تحقیق

فرضیه‌ای که در این تحقیق مورد آزمون قرار گرفته بدین شرح است: «فرآیند تائیدیه‌های حسابهای دریافتنی تجاری در حسابرسی صورتهای مالی شرکتهای تحت پوشش دولت اثربخش نمی‌باشد».

جامعه آماری تحقیق، شرکتهای تحت پوشش دولت بوده که صورتهای مالی سال ۱۳۷۱ آنها توسط سازمان حسابرسی مورد رسیدگی قرار گرفته است. نمونه‌های انتخابی شامل ۴۹ شرکت که به روش تصادفی انتخاب گردیده و در برگیرنده تعداد ۱۰٪ شرکتهای تحت پوشش

سازمان صنایع ملی ایران، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران و بانک صنعت و معدن بوده که توسط سازمان حسابرسی مورد رسیدگی قرار گرفته‌اند.

تحقیق حاضر روشهای اجرایی زیرین را در بر می‌گیرد:

الف - بررسی پرونده‌های حسابرسی سال ۱۳۷۱ نمونه‌های انتخابی و تهیه آمارهای خلاصه مربوط به انجام روش تائیدیه.

ب - ارسال پرسشنامه برای مدیران مالی و رؤسای حسابداری نمونه انتخابی از شرکتهای تحت پوشش دولت و انجام مصاحبه با آنها.

ج - ارسال پرسشنامه برای نمونه انتخابی از حسابرسان سازمان حسابرسی و انجام مصاحبه با آنها.

خلاصه اطلاعات پرونده‌های حسابرسی مربوط به هر شرکت در قالب جدول شماره ۱ تهیه شده است.

نام شرکت		نام سهامدار		مانده‌بدهکاران		درخواستهای تائیدیه		درخواستهای تائیدیه		درخواستهای تائیدیه	
عمده		تجاری در تاریخ		ارسالی		بلا جواب		بدون منایرت دار		واصله منایرت دار	
رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد	رقم	تعداد

جدول شماره ۱

فرضیه تحقیق از طریق انجام محاسبات آماری بر اطلاعات استخراج شده از پرونده‌های حسابرسی به آزمون گذارده شده و نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها و مصاحبه‌ها در راستای گردآوری اطلاعات پیرامون انجام روش تائیدیه و مشکلات موجود مورد استفاده قرار گرفته است.

برای مقاصد این تحقیق در شرایطی که یک یا چند وضعیت ذیل وجود داشته باشد فرآیند اعمال روش تائیدیه اثربخش نمی‌باشد.

- میانگین ارقام تائیدیه‌های بلا جواب از میانگین ارقام تائیدیه‌های اصله بیشتر باشد.

- میانگین نسبت‌های ریالی تائیدیه‌های بلاجواب از میانگین نسبت‌های ریالی تائیدیه‌های
واصله بیشتر باشد.

- نسبت تعداد تائیدیه‌های بلاجواب از نسبت تعداد تائیدیه‌های اصله بیشتر (در حدود
۷۵٪) باشد.

نتایج حاصله از تحقیق

الف - بررسی اطلاعات مربوط به پرونده‌های حسابرسی

۱- بررسی پرونده‌های انتخابی حاکی است که حسابرسان برای اثبات مانده‌های حساب
بدهکاران تجاری به طور میانگین اقدام به ارسال درخواست‌های تائیدیه به رقمی معادل حدود
۸۰٪ مبلغ مانده‌های حساب نموده‌اند. آزمون آماری بیانگر ۹۵٪ اطمینان در حصول به این
نتیجه می‌باشد. این امر بیانگر عدم کاربرد تکنیک‌های نمونه‌گیری آماری در انتخاب و ارسال
اقلام مورد درخواست برای تائید و همچنین کاربرد گسترده اندازه روش در حسابرسی
صورت‌های مالی می‌باشد. کمترین پیامد آن عبارت است از فقدان کنترل حسابرسان بر فرآیند
تائیدیه و همچنین افزایش هزینه حسابرسی که کارایی روش تائیدیه را کاهش می‌دهد.

۲- میانگین ارقام تائیدیه‌های بلاجواب بسیار بزرگتر از میانگین ارقام تائیدیه‌های اصله
می‌باشد. به عبارت دیگر از ۱۰۰ ریال تائیدیه ارسالی مبلغ تائیدیه‌هایی که توسط بدهکاران
پاسخ داده نشده در حدود ۷۰ ریال (۷۰٪)، تائیدیه‌های اصله با مغایرت عمده در حدود ۱۸
ریال (۱۸٪) و تائیدیه‌های اصله بدون مغایرت در حدود ۱۲ ریال (۱۲٪) است. این نتیجه
با اطمینان ۹۵٪ حاصل شده است.

۳- میانگین نسبت‌های ریالی تائیدیه‌های بلاجواب (۷۰٪) بسیار بزرگتر از میانگین
نسبت‌های ریالی تائیدیه‌های اصله (۳۰٪) است. اطمینان حاصله در این مورد بیش از حدود
۹۵٪ می‌باشد.

۴- نسبت تعداد درخواست‌های تائیدیه بلاجواب به درخواست‌های ارسالی در حدود
۷۷/۶٪ بوده که بسیار بزرگتر از نسبت تعداد درخواست‌های اصله (۲۲/۴٪) می‌باشد.
نتیجه‌گیری مزبور با اطمینان ۹۹٪ بیان می‌شود.

با توجه به موارد ۲، ۳ و ۴ که بیانگر عدم پاسخ شایسته اشخاص و شرکتهای بدهکار به درخواستهای تائیدیه ارسالی است، به نظر می‌رسد که فرآیند تائیدیه‌ها از اثربخشی لازم برخوردار نمی‌باشد.

ب - بررسی پاسخ پرسشنامه‌ها و تلخیص مصاحبه‌ها

۱- کلیه حسابداران نمونه انتخابی اظهار داشته‌اند با تائیدیه‌ها آشنا بوده و از حسابران شرکتهای طرف معامله درخواست تائیدیه دریافت کرده‌اند. اگر چه میزان آشنایی حسابداران با تائیدیه‌ها و اهداف آن جای بحث فراوان دارد و اگر چه خود حسابران معترف به عدم پاسخ و عدم توجه بدهکاران به تائیدیه‌ها می‌باشند معهذاً پاسخها مبین آن است که روش تائیدیه در گسترده‌ترین و متداولترین شکل خود در حسابرسی صورتهای مالی شرکتهای تحت پوشش به اجرا در آمده و همچنین حسابران اتکاء معناداری بر تائیدیه‌ها دارند در ذیل این ادعا را با مستندات دیگری همراه می‌سازیم.

۲- پاسخها مبین اتکاء بیش از نیاز و بیش از واقع حسابران بر تائیدیه‌هاست. استانداردهای حسابرسی چنین مقرر کرده‌اند که اگر بررسی سیستم کنترلهای داخلی نشان دهنده وجود و اثربخش بودن کنترلها است، این امر نیاز به جمع‌آوری شواهد خارج از شرکت را در حسابرسی کاهش خواهد داد. نتایج بدست آمده حاکی است که ۶۳٪ پاسخ دهندگان اظهار داشته‌اند چنانچه با بررسی سیستم کنترلهای داخلی صاحبکار آن را مطلوب تشخیص دهند، این امر بر تصمیم آنها نسبت به اعمال روش تائیدیه تأثیر خواهد داشت. لیکن پاسخ دهندگان در مورد نوع تأثیر متفق‌القول نبوده و اکثراً کاهش در درصد ارسال تائیدیه‌ها را تأثیر این موضوع می‌دانند و تعداد کمی نیز اظهار داشته‌اند که می‌توان از روش ارسال تائیدیه چشم‌پوشی نمود.

در حدود ۳۷٪ پاسخ دهندگان اعتقاد دارند که حتی با وجود مساعد بودن وضعیت کنترلهای داخلی صاحبکار لازم است تا روش تائیدیه اعمال شود. در مجموع حسابران اگر به مطلوب بودن سیستم کنترلهای داخلی صاحبکار واقف گردند این موضوع یا بر روش ارسال تائیدیه هیچ تأثیری نخواهد گذاشت (۳۷٪) و یا حداکثر سبب کاهش در تعداد

درخواستهای تأییدیه ارسالی خواهد شد. بدین ترتیب به اعتقاد حسابرسان لازم است شواهد خارج از شرکت (تأییدیه) به هر نحو ولو به مقدار کم جمع آوری شده و چشم پوشی از روش اخذ تأییدیه مطلوبیت چندانی ندارد.

۳- چنانچه پرونده‌های حسابرسی سنوات قبل صاحبکار معین نشان دهنده پاسخ ضعیف و اندک بدهکاران به درخواستهای ارسالی باشد دلیل حسابرسان برای انجام مجدد روش تأییدیه در سال جاری عبارت است از: ۵۲٪ حسابرسان به لحاظ رعایت استانداردهای حسابرسی، ۳۴٪ به دلیل کاستن از ریسک حسابرسی و ۱۴٪ به این علت که اعمال روشهای جایگزین امکان پذیر نبوده است. پاسخهای فوق حاکی از عدم آشنایی کافی حسابرسان با فرآیند تأییدیه‌ها و مقولات مربوط به ریسک حسابرسی است.

۴- در حدود ۳۲٪ حسابرسان فقط درخواست تأیید مانده‌های حساب را نموده و در حدود ۶۸٪ حسابرسان درخواست تأیید مانده‌ها و نیز معاملات را با نسبتهای ۷۷٪ مانده و ۲۳٪ معاملات می‌نمایند.

۵- پاسخ حسابداران گویای آن است که در ۷۹٪ موارد تأییدیه‌های واصله فاقد اطلاعات تکمیلی پیوست بوده و فقط در ۸٪ موارد شامل تأییدیه‌های واصله از خارج کشور این اطلاعات ارائه گردیده و در ۱۳٪ دیگر موارد به طور متوسط از هر ۱۰۰ فقره تأییدیه واصله ۱۵ فقره در برگیرنده اطلاعات تکمیلی می‌باشد. از طرف دیگر بنابر اظهار حسابرسان در ۹۰٪ موارد تأییدیه‌ها بدون اطلاعات تکمیلی پیوست ارسال شده و فقط در ۱۰٪ موارد اطلاعات تکمیلی پیوست می‌باشد.

۶- در حدود ۷۳٪ حسابرسان بیشتر تأییدیه‌های مثبت بدون رقم را بکار می‌برند و در حدود ۷۴٪ حسابداران نیز اظهار داشته‌اند که تأییدیه‌های واصله توسط آنها بیشتر بدون رقم بوده است. از طرف دیگر ۶۴٪ حسابرسان معترف هستند که میزان پاسخ به تأییدیه‌های مثبت با رقم از میزان پاسخ به تأییدیه‌های بدون رقم بیشتر است و حتی به نظر ۸۱٪ حسابداران تأییدیه‌های مثبت با رقم از لحاظ قابلیت پاسخگویی بر تأییدیه‌های بدون رقم برتری دارند. پاسخهای دیگر حاکی است که به نظر ۶۱٪ حسابرسان قابلیت اطمینان تأییدیه‌های مثبت بدون رقم بیشتر از قابلیت اطمینان تأییدیه‌های با رقم است.

در مجموع هر دوی حسابداران و حسابرسان در این زمینه متفق‌القول هستند که تأییدیه‌های با رقم در ارائه پاسخ سهولت بیشتری داشته، معهدا به نظر حسابرسان اگر چه تأییدیه‌های بدون رقم به دریافت پاسخهای کمتری منجر خواهد شد لیکن به خاطر اینکه قابلیت اطمینان آنها از تأییدیه‌های با رقم بیشتر است لذا به طور وسیعی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۷- استانداردهای حسابرسی روش اخذ تأییدیه را مربوطترین (اصلی‌ترین) روش برای اثبات وجود طلب و به عنوان منابع ثانویه برای اثبات ارزش طلب و کامل بودن معاملات معرفی می‌نماید. تلقی بخش بزرگی از حسابرسان از تأییدیه‌ها به عنوان روشی است که علاوه بر اثبات وجود طلب، روش اصلی برای اثبات ارزش طلب (قابلیت وصول طلب) و کامل بودن معاملات می‌باشد. این تلقی پیامدهای منطقی را به دنبال داشته که منجر به ارسال تعداد زیادی از درخواستهای تأییدیه برای کاهش ریسک حسابرسی، ارسال درخواستهای تأییدیه به قصد تعیین قابلیت وصول طلب، ارسال درخواستهای مثبت بدون رقم، عدم ارسال اطلاعات تکمیلی پیوست تأییدیه‌ها، درج نتایج حاصل از روش تأییدیه در گزارشهای حسابرسی علی‌رغم اثبات وجود طلب از طریق سایر روشها (آزمونهای جایگزین) با هدف کاهش ریسک حسابرسی و ... گردیده است.

۸- تأییدیه‌های ارسالی در اکثر موارد توسط کارکنان صاحبکار پست می‌شود.

۹- در حدود ۴۲٪ حسابداران در اغلب موارد به تأییدیه‌های واصله پاسخ نداده و در حالی که ۳۲٪ آنها در کلیه موارد و ۲۶٪ آنها به طور میانگین از هر ۱۰۰ فقره تأییدیه واصله به ۷۴ فقره (۷۴٪) پاسخ داده‌اند.

۱۰- اشخاص و مسؤولین مالی شرکتهای بدهکار به دلایل متعددی به تأییدیه‌ها پاسخ نمی‌دهند. عمده‌ترین این دلایل عدم وجود انگیزه در ارائه پاسخ و عدم توانایی در ارائه پاسخ است. از میان فهرست متعددی از دلایل که پیش روی حسابرسان و حسابداران قرار گرفت به نظر حسابرسان مهمترین آنها فقدان انگیزه در ارائه پاسخ، عدم وجود الزام قانونی یا حرفه‌ای در ارائه پاسخ و تلقی پاسخ دهندگان از تأییدیه به عنوان مدرکی که مؤید مطالبه بدهی است و به نظر حسابداران تأیید بدهی به نوعی تعهد به پرداخت آن در آینده نزدیک است، زمان دریافت تأییدیه غالباً مصادف با اصلاحات پایان سال و بستن حسابها و تهیه گزارشهای مالی

است و در نتیجه زمان و فرصت کافی برای پاسخگویی به تائیدیه‌ها وجود ندارد و همچنین به علت وجود مشکلات خاص سیستم دفترداری و حسابداری تعیین مانده بدهی صحیح و واقعی اغلب وقت‌گیر و هزینه‌بر است.

۱۱- اکثر حساب‌برسان مهمترین علت ایجاد مغایرت حسابهای فی مابین شرکتها را تأخیر در ثبت معاملات در شرکت بدهکار یا صاحبکار و همچنین وجود و انباشت مانده‌های سنواتی و مسائل لاینحل در مورد تعیین تکلیف معاملات و فقدان کنترل‌های مستمر متقابل مانده‌ها برمی‌شمارند.

۱۲- اکثر حساب‌برسان در صورت عدم دریافت پاسخ تائیدیه اول مبادرت به ارسال درخواست ثانویه نکرده‌اند که مهمترین علت آن را وجود محدودیت زمانی و اطمینان از بی‌تأثیر بودن ارسال درخواست ثانویه عنوان می‌دانند.

۱۳- در شرایط عدم دریافت پاسخ تائیدیه لازم است تا حساب‌برسان با انجام آزمونهای جایگزین اقدام به اثبات مانده‌ها نمایند. اگر چه در حدود ۷۳٪ حساب‌برسان نمونه انتخابی اظهار داشته‌اند که مبادرت به انجام آزمونهای جایگزین می‌نمایند لیکن به نظر می‌رسد در خصوص تلقی حساب‌برسان از آزمونهای جایگزین برداشت یکسانی وجود نداشته باشد. مصاحبه‌ها و بخشی از پاسخ پرسشنامه‌ها حاکی است که بیشتر حساب‌برسان فقط وصولیهای بعد از تاریخ ترازنامه را به عنوان آزمون جایگزین مورد شناسایی قرار می‌دهند.

۱۴- اکثر حساب‌برسان (۷۳٪) در صورتی که پاسخ تائیدیه واصله بیانگر وجود مغایرت حسابهای فی مابین صاحبکار و بدهکار باشد مبادرت به تهیه صورت مغایرت حسابها نمی‌نمایند. ۳۵٪ حساب‌برسان محدودیت زمانی، ۲۴٪ وجود مانده‌های سنواتی و مسائل لاینحل در مورد تعیین تکلیف معاملات و ۲۲٪ به این علت که معتقد هستند تهیه صورت مغایرت به عهده حساب‌برسان نبوده بلکه از وظایف صاحبکار است صورت مغایرت حسابها را تهیه نمی‌کنند.

پیشنهادات

اگر چه نتایج بدست آمده در این تحقیق مبین اثربخش نبودن فرآیند تائیدیه حسابهای

دریافتنی تجاری در حسابرسی شرکتهای تحت پوشش دولت است، معهدا حسابرسان ایرانی در انجام حسابرسی به میزان زیادی بر این روش اتکاء می‌نمایند. مجامع حرفه‌ای حسابرسی به دلیل اثربخش بودن تأییدیه‌ها در نیل به اهداف حسابرسی حسابهای دریافتنی و همچنین به دلیل کارآیی آنها که ناشی از حداقل بودن هزینه اجرای این روش در مقایسه با روشهای دیگر است، اهمیت و جایگاه والایی برای تأییدیه‌ها قائل شده‌اند. بر اساس این تحقیق به نظر می‌رسد که اثربخشی و کارآیی فرآیند تأییدیه‌ها را می‌توان با انجام پاره‌ای تغییرات و اصلاحات بهبود بخشید.

با توجه به نتایج بدست آمده پیشنهاداتی بشرح زیر به عنوان «دستاوردهای» این تحقیق مطرح می‌گردد. فقدان استانداردهای حسابرسی ملی و همچنین فقدان انجمنهای حرفه‌ای همه‌گیر موجب می‌گردد تا پیشنهادات زیر جنبه توصیه محتاطانه به عموم دست‌اندرکاران حرفه و حسابرسان مجری روش داشته و به عهده محققان و پژوهشگران علاقمند است که با در نظر گرفتن شرایط مشخص اجتماعی - اقتصادی و نوع صنعت و شرکت مورد رسیدگی تحقیقات مفصل و جداگانه‌ای در مورد اثرات و جوانب اجرای این توصیه‌ها انجام دهند. از کلیه خوانندگان انتظار می‌رود تا بدون مطلق‌گرایی در تأیید یا رد نتایج بدست آمده از این تحقیق، به مطالعه آن همت گمارند.

۱- در حال حاضر مرجع رسمی و متولی قانونی برای ایجاد و برقراری استانداردهای حسابرسی در ایران سازمان حسابرسی است ولی تا این تاریخ عملاً اقدام مؤثری در این جهت صورت نگرفته است.

در شرایط وجود خلاء در مورد رهنمودها و استانداردهای حرفه‌ای ملی، بر عهده سازمان حسابرسی و انجمن حسابداران خبره ایران است تا به خاطر آشنایی کامل و کافی با استانداردها و بیانیه‌های حسابرسی مجامع معتبر حرفه‌ای حسابرسی جهان تا با ترجمه منابع خارجی و تألیف کتب و یا تهیه جزوات آموزشی در مورد فرآیند تأییدیه‌های حسابهای دریافتنی این خلاء را برطرف نمایند. برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه مدت برای حسابرسان در ایجاد آشنایی و برقراری ثبات رویه در سطح حرفه ضرورتی انکارناپذیر محسوب شده لیکن در دراز مدت بدون برقراری استانداردهای ملی حسابرسی امکان ایجاد

ثبات رویه در خصوص اعمال فرآیند تائیدیه‌ها و گزارشگری نتایج حاصل از فرآیند میسر نمی‌باشد. بهتر است جزوات خلاصه‌ای با حجم کمتر برای مدیران مالی و رؤسای حسابداری شرکتها تهیه و در دسترس آنها قرار گیرد.

۲- به نظر می‌رسد مهمترین و اصلی‌ترین معضل در فرآیند تائیدیه‌ها در ایران عدم پاسخ دریافت کنندگان تائیدیه‌ها می‌باشد. علل عدم پاسخ به تائیدیه‌ها متعدد و متنوع بوده که عمدتاً در دو گروه «فقدان انگیزه» و «عدم توانایی» در ارائه پاسخ طبقه‌بندی می‌گردند. برای ایجاد انگیزه و جلب مشارکت پاسخ دهندگان لازم است تا اسباب برانگیختن اشخاص پاسخگورا فراهم آورد و برای غلبه بر عدم توانایی پاسخ دهندگان لازم است تا اطلاعات درخواستی از آنها به نحوی باشد تا در نهایت سهولت زمینه برای ارائه پاسخ فراهم آید. بر اساس این تحقیق و به منظور رفع مشکلات ذکر شده پیشنهاد می‌شود تا:

۱-۲- طراحی فرم‌های تائیدیه به نحوی باشد که فرمها، کلمات و جمله‌بندیها در ذهن مخاطبین تأثیر بگذارد. اشخاص پاسخگو نباید فرمهای تائیدیه را همچون یک نامه معمولی تلقی نمایند.

۲-۲- به انضمام درخواست تائیدیه پاکت تمبر شده‌ای که آدرس حسابرس بر آن نوشته شده باشد برای دریافت پاسخ ارسال گردد.

۳-۲- جمله «این نامه درخواست وصول طلب نمی‌باشد» در ذیل نامه تائیدیه درج گردد.

۴-۲- ارسال کارت پستال، تقویم و سالنامه و هدایای دیگر در جلب مشارکت اشخاص می‌تواند مؤثر باشد.

۵-۲- درج مخاطب مشخص در سربرگ تائیدیه به علل مختلفی توصیه می‌شود: اولاً مسؤلیت اخلاقی و شخصی را در پاسخ دهنده بوجود آورده و ثانیاً تائیدیه را از یک نامه کلی و بدون هدف به یک درخواست مشخص از یک شخص مسؤل و معتبر تبدیل می‌نماید. مضافاً تا حدودی این اطمینان را در حسابرس بوجود خواهد آورد که درخواست تائیدیه به دست اشخاص غیر مطلع و غیر مسؤل نمی‌رسد.

۶-۲- بهتر است قبل از ارسال تائیدیه‌ها پیش آگهی به وسیله پست ارسال یا با تلفن اطلاع داده شود. دریافت کنندگانی که می‌دانند تائیدیه‌ای به دست آنها خواهد رسید احتمالاً

کمتر آن را به عنوان یک نامه معمولی تلقی می‌نمایند.

۷-۲- برای ایجاد اهداف دراز مدت بهتر است تا به انحاء گوناگون مثلاً از طریق تلفن از اشخاصی که به تائیدیه‌ها پاسخ گفته‌اند اظهار تشکر و قدردانی شود.

۸-۲- چنانچه در ذیل درخواست تائیدیه از پاسخ دهندگان تقاضا شود تا ظرف مهلت معینی به آن پاسخ دهند، این ضرب‌الاجل موجب تسریع در ارائه پاسخ و عدم فراموشی خواهد شد.

۹-۲- در تائیدیه بهتر است اطلاعاتی مورد درخواست قرار گیرد که پاسخ دهنده بتواند آنها را بسرعت و با سهولت تهیه و مورد تائید قرار دهد. به این معنی که به جای درخواست از پاسخ دهنده برای تهیه اطلاعات، بهتر است تا خود حسابرس یا کارکنان شرکت صاحبکار این اطلاعات را تهیه و فقط برای تائید به شرکت‌های بدهکار ارسال نمایند. اطلاعات مورد درخواست (بی جهت) نباید محدود به تائید مانده‌ها گردد. ارسال ضمانتی چون صورتحساب، فاکتور فروش، صورت گردش حساب و صورت محاسبات به انضمام تائیدیه مثالهایی از این نوع هستند. همچنین به جای تائید مانده‌ها می‌توان درخواست تائید لیست پرداختها یا اقلام باز حساب را از اشخاص نمود.

۱۰-۲- به جای تائیدیه‌های بدون رقم، تائیدیه‌های با رقم به انضمام صورت گردش حساب بدهکار ارسال گردد.

۳- در صورتی که تصمیم حسابرس به اعمال روش تائیدیه در حسابرسی حسابهای دریافتنی است، در انتخاب اقلام مورد درخواست (اندازه آزمون) روشهای نمونه‌گیری آماری بکار برده شود. البته کاربرد روشهای آماری در انتخاب تعداد و مبلغ مانده‌ها مستلزم آشنایی حسابرس با مفاهیم و روشهای آماری و قبول این حقیقت است که هدف اصلی از انجام روش تائیدیه‌های حسابهای دریافتنی اثبات وجود طلب، نه اثبات کامل بودن اطلاعات یا ارزش طلب است.

شایان توجه است که فقط با استفاده از تکنیکهای نمونه‌گیری آماری در فرآیند تائیدیه‌ها امکان پیگیری تائیدیه‌های بلاجواب و اعمال روشهای جایگزین در صورت نیاز میسر می‌گردد.

- ۴- لازم است تا زمان بندی انجام کارهای حسابرسی به نحوی صورت گیرد که در کوتاهترین زمان ممکن بعد از شروع کار حسابرسی درخواستهای تائیدیه ارسال شده تا زمان کافی برای بازگشت تائیدیه‌های ارسالی و پیگیری لازم برای تائیدیه‌های بلاجواب و یا انجام آزمونهای جایگزین برای حسابرس باقی بماند.
- ۵- درخواستهای تائیدیه با پست سفارشی ارسال شود.
- ۶- درخواستهای تائیدیه حتماً توسط کارکنان حسابرس پست گردد.
- ۷- قبل از اتخاذ تصمیم نسبت به ارسال تائیدیه برای اشخاص و شرکتها، سوابق ارائه پاسخ آنها مورد توجه قرار گیرد. یادآوری می‌گردد استانداردهای حسابرسی و همچنین دستورالعمل سازمان حسابرسی، حسابرس را ملزم می‌نمایند تا در اتخاذ تصمیم نسبت به ارسال تائیدیه به سوابق شرکت صاحبکار در ارسال تائیدیه و به سوابق شرکتها و اشخاص بدهکار در ارائه پاسخ توجه نموده و در صورت منفی بودن نتایج قبلی نیاز به ارسال تائیدیه حسب مورد نخواهد بود.
- ۸- مراحل مختلف اعمال فرآیند تائیدیه‌ها تصمیم‌گیری و قضاوت خلاقانه حسابرس را می‌طلبد. در گام نخست لازم است وجود و مؤثر بودن کنترل‌های داخلی شرکت صاحبکار در خصوص فروشهای نسیه و مطالبات بررسی گردد. اعمال روش تائیدیه و اندازه آن منوط به ارزیابی کلی و صحیح حسابرس از این کنترلهاست. به این معنی که در شرایط وجود و اجرای مؤثر کنترل‌های داخلی در موارد فوق، لزومی به انجام آزمون تائیدیه‌ها نبوده و یا اندازه آزمون بسیار محدود می‌گردد. در گام بعدی تجربه و بررسی حسابرس از ویژگیهای صنعت و شرکت مورد رسیدگی، تطابق یا عدم تطابق سیستمهای حسابداری و دفترداری شرکت صاحبکار با شرکتهای بدهکار و همچنین تطابق تاریخ سال مالی آنها (دو مورد اخیر در صورت تشخیص)، سوابق شرکتهای بدهکار در ارائه پاسخ و ... عواملی هستند که در جریان اعمال فرآیند تائیدیه‌ها و به ویژه طراحی فرمهای درخواست تائیدیه، انتخاب و ارسال نوع فرم و اطلاعات مورد درخواست مؤثر می‌باشند.
- ۹- کاربرد روشهای جایگزین از جمله وصولیهای بعد از تاریخ ترازنامه در موارد عده‌ای می‌تواند جایگزین بسیار خوبی برای روش تائیدیه باشد.

۱۰- بخش عمده‌ای از موانع و مشکلات موجود که در اثربخشی فرآیند تائیدیه‌ها مؤثر هستند معطوف به وجود سیستم‌های ناقص دفترداری و حسابداری و همچنین کنترل‌های ضعیف داخلی شرکتها می‌باشند. در این خصوص لازم است حساب‌رسان با توجه به جایگاه بازرس قانونی در قانون تجارت شرکتها را ملزم به اجرای ترتیبات و تمهیدات ذیل نمایند که برطرف نمودن آنها بر اثربخشی فرآیند تائیدیه‌ها کمک می‌نماید.

- ۱-۱۰-۱- حل و فصل مانده‌های سنواتی و تعیین تکلیف در مورد معاملات بلا تکلیف.
- ۱-۱۰-۲- ثبت به موقع رویدادها و معاملات و به روز درآوردن حسابها و مدارک.
- ۱-۱۰-۳- برقراری کنترل اعطای اعتبار در مورد فروشهای نسیه و اخذ تضمین‌های کافی از شرکتها و اشخاص در قبال فروش نسیه.
- ۱-۱۰-۴- اعمال کنترل‌های متقابل مانده بین شرکتها در فواصل زمانی معین و تهیه صورت مغایرت حسابها که به تائید مسؤولین ذی ربط شرکتها رسیده باشد.
- ۱-۱۰-۵- ایجاد یا فعال کردن یک قسمت یا انتصاب افرادی برای پیگیری وصول مطالبات شرکت.

۱۱- نتایج تحقیق بیانگر آن است که اخذ تائیدیه از سازمانها و شرکتهای بزرگ دولتی بویژه آنها که دارای نظام حسابداری دولتی هستند به دلایل عدیده‌ای امکان‌پذیر نبوده و یا چنانچه پاسخ تائیدیه‌ای واصل گردد دارای مغایرت عمده و قابل توجه می‌باشد. لذا در صورتی که شرکت یا سازمان بدهکار در این گروه قرار دارد بهتر است تا حساب‌رسان به جای اخذ تائیدیه پیشاپیش از روشهای جایگزین برای اثبات مانده‌ها استفاده نماید.

۱۲- مفاهیم و روشهای نوین حسابرسی به میزان زیادی مبتنی بر برآورد حساب‌رسان از ریسک حسابرسی است. متأسفانه در ایران مفهوم ریسک حسابرسی و نحوه اندازه‌گیری آن در شرایط مشخص حسابرسی و تغییرپذیری روشهای حسابرسی که متأثر از میزان ریسک است به اندازه لازم و کافی مورد تحقیق و استفاده قرار نگرفته است. لذا پیشنهاد می‌شود که تحقیق جامعی در این باره صورت گیرد.

۱۳- در صورتی که مخاطب تائیدیه‌ها اشخاصی هستند که فعالیت آنها در قالب شرکت نبوده و عمدتاً شامل تاجران خرده‌پا، کسبه جزء و یا کارگاه‌ها هستند، به دلیل فقدان دفاتر و

مدارک مستند و حتی در برخی موارد فقدان سواد خواندن و نوشتن به نظر نمی‌رسد که پاسخ تأییدیه‌ها تهیه و ارسال شود. لذا در اینگونه موارد پیشنهاد می‌شود از ارسال تأییدیه برای اشخاص فوق خودداری و از آزمونهای جایگزین استفاده شده و یا در ارسال تأییدیه از فرم مثبت با رقم به همراه اطلاعات تکمیلی خوانا و گویا استفاده شود.

منابع و مآخذ

- ۱- ویریش، توماس و کارمون دیوید، «راهنمای کاربردی تحقیقات حسابداری و حسابرسی»، ترجمه عبدالصمد خلعت بزی (تهران: انتشارات پیشبرد، ۱۳۶۸).
- ۲- باتاچاریا و جانسون، «مفاهیم و روشهای آماری»، ترجمه مرتضی ابن شهرآشوب و فتاح میکائیلی (تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۹).
- ۳- نوفرستی، محمد، «آمار در اقتصاد و بازرگانی» (تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۶۹).
- ۴- سازمان حسابرسی، نشریه ۸۷، «اصول حسابرسی» ترجمه عباس ارباب سلیمانی و محمود نفری (تهران: مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی سازمان حسابرسی، ۱۳۷۱).
- ۵- سازمان حسابرسی، «دستورالعمل حسابرسی»، جلد اول (تهران: مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی سازمان حسابرسی، ۱۳۷۰).
- 6- AICPA, Statement on Auditing Standards 31 - 48, "Evidential Matter", Au 326 (New York 1980).
- 7- AICPA, Statements on Auditing Standards 67, "The Confirmation Process", Au 330, (New York 1992).
- 8- AICPA, Auditing Procedure Study, "Confirmation of Accounts Receivable", (New York 1984).
- 9- Armitage. Jack, Lonnie, "Effectiveness of Audit Confirmations to Trade Accounts Receivable", Ph. D Dissertation, The University of Nebraska (Lincoln 1988).

-
- 10- Bailey, D,Charles., Ballard, Gene, "**Improving Response Rates to Accounts Receivable Confirmations**", Auditing, 77 - 85 (Spring 1986).
 - 11- CICA, Auditing Recommendations, "**Audit Evidence**", Section 5300 (Toronto 1991).
 - 12- CICA, Auditing Recommendations, "**Accounts and Notes Receivable**", Section 6020 (Toronto 1988).
 - 13- CICA, An Audit Technique Study, "**Confirmation of Accounts Receivable**", (Toronto 1980).
 - 14- Caster, Paul., "**The Rolle of Confirmations as Audit Evidence**," **Journal Of Accountancy**, 73 - 78 (February 1992).
 - 15- Carmichael.R., "**Confirmation Reliability - The Evidence**," **Journal Of Accountancy**, 85 - 89 (February 1975).
 - 16- ICA, Auditing Guidelines - Operational, "**Audit Evidence**", Section 3. 203 (London 1980).
 - 17- IFA, International Auditing Guideline, "**Audit Evidence**" (New York 1982).
 - 18- Krogstad. L,Jack, "**Accounts Receivable Confirmation - Alternative Auditing Approach**", **Journal of Accountancy**, 68 - 74 (February 1980).
 - 19- Sorkin, Horton Lee., Meuwissen, H.Ken., "**A New Technique in Confirmations: The Expanded Fields**", **The Internal Auditor**, 88 - 92 (October 1978).
 - 20- Sauls, Eugene, "**Nonsampling Errors in Accounts Receivable Confirmation**", **The Accounting Review**, 109 - 115 (January 1972).
 - 21- Warren, Carls., "**Confirmation Informativeness**", **Journal of Accounting Reserch**, 158 - 179 (Spring 1974).